

Zaprimljeno: 24.02.2015.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 159.9

**OD RIZIKA DO SREĆE: OTPORNOST ADOLESCENATA U ODGOJNIM
USTANOVAMA****Ivana Maurović**Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet**Valerija Križanić**Sveučilište u Osijeku
Filozofski fakultet**Petra Klasić**Caritas Zagrebačke nadbiskupije
Kuća Bl. Alojzije Stepinac- Brezovica**SAŽETAK**

Ovim radom nastoje se istražiti neki mehanizmi u procesu otpornosti. Cilj istraživanja je utvrditi odnos rizika, zaštitnih mehanizama i razine sreće. Navedeni odnosi ispitivani su kod mladih, smještenih u odgojne ustanove, populacije izložene brojnim rizicima, s izraženim problemima u ponašanju, ali neistraženim drugim relevantnim razvojnim ishodima. Istraživanje je provedeno s prigodnim uzorkom od 118 mladih, smještenih u domove za odgoj Zagreb, Karlovac, Rijeka i Osijek te Odgojni dom Bedekovčina. Dob sudionika je od 14 do 18 godina ($M=16.47$, $SD=1.21$). Podaci su analizirani pomoću deskriptivne statistike, koeficijenta korelacije te hijerarhijske regresijske analize. Rezultati istraživanja ukazuju da je moguće govoriti o procesu otpornosti kod sudionika istraživanja jer su kod sudionika, prosječno, zadovoljena dva najvažnija kriterija za otpornost: visoki rizik i dobar ishod. Naime, sudionici procjenjuju vlastitu razinu rizika (velikih životnih događaja/stresora i svakodnevnih stresora) kao i razinu sreće u relativno visokim vrijednostima. Također, zaštitne mehanizme, za koje je u literaturi poznato da potpomažu proces otpornosti, procjenjuju vrlo visoko. Od varijabli rizika, samo je svakodnevni stres povezan (negativno) sa samoprocjenom sreće. Tri od četiri zaštitna mehanizma značajno su pozitivno povezana sa razinom sreće (individualni resursi te brižni odnosi s odgajateljima i prijateljima) dok brižni odnosi s

obitelji nisu povezani s razinom sreće. Od svih navedenih potencijalnih prediktora, jedino individualni resursi imaju značajan nezavisni doprinos objašnjenju varijance sreće. Rezultati su interpretirani u skladu s relevantnim spoznajama na području otpornosti i subjektivne dobrobiti te su u skladu s time ponuđene smjernice za intervencije.

Ključne riječi: rizik, sreća, otpornost, adolescenti, odgojne ustanove

UVOD

Problemi u ponašanju djece i mladih smještenih u odgojne ustanove najčešće su istraživani razvojni ishod kod ove populacije. To i ne čudi s obzirom da je riječ o djeci i mladima koji su, primarno, zbog problema u ponašanju i smješteni u ustanove. Ipak, u današnje vrijeme, istraživači su prepoznali kako je problematika razvojnih ishoda kod mladih s problemima u ponašanju kompleksna. Naime, Liborio i Ungar (2010) ukazuju kako su indikatori dobrih ishoda kod adolescenata „odraslocentrični“ te prilagođeni općoj populaciji mladih u zapadnim zemljama. Pri određivanju razvojnih ishoda, posebice kod kategoriziranja u dobre/loše ishode, s jedne strane ne vodi se dovoljno računa o "početnim pozicijama" djece i mladih, odnosno rizicima kojima su bili i jesu izloženi, a s druge, ne razmatraju se i drugi važni razvojni ishodi. Naime, Luthar (1993, prema Luthar, 2006) upozorava da se manifestiranje problema u ponašanju (u manjem intenzitetu), ponekad može smatrati dobrim ishodom, i to kod mladih koji su izloženi brojnim rizicima uslijed kojih bi se očekivale intenzivnije psihičke smetnje. Uz to, pri procjenjivanju psihosocijalnog funkcioniranja mladih, važno je u obzir uzeti i druge indikatore vanjske i unutarnje prilagodbe. Kao indikatori vanjske prilagodbe, uz probleme u ponašanju, koriste se još i kompetencije na različitim, razvojno važnim područjima (primjerice akademska, socijalna, poslovna kompetencija i sl). Kao indikator unutarnje prilagodbe, najčešće se koristi subjektivna dobrobit (Masten, 2001, prema Masten i O'Dougherty Wright, 2010), odnosno zadovoljstvo životom te sreća.

Ipak, valja istaknuti kako se subjektivna dobrobit rijetko koristi kao indikator ishoda u istraživanjima s djecom i mladima (Clark, 2008), a posebice onima u institucionalnom smještaju (Gilman i Handwerk, 2001). Takvo zanemarivanje ovog područja čudi, budući da je riječ o vrlo važnom aspektu života, odnosno, kako to predstavlja Csikszentmihalyi (1990, prema Huebner i sur., 2004) subjektivni doživljaj dobrobiti nije samo jedna dimenzija, već prožima sva životna područja.

Uz to, razina sreće može biti ne samo važan indikator razvojnih ishoda, već i značajan prediktor budućih razvojnih ishoda. Sumirajući rezultate brojnih istraživanja, Lyubomirsky, Sheldon i Schkade (2005), utvrdili su kako je viša razina sreće povezana s više odnosa s drugima ljudima te s kvalitetnijim odnosima, bogatijim socijalnim interakcijama, višom razinom energije ali i višom razinom samokontrole i samoregulacije, konstruktivnijim načinima suočavanja s problemima te prosocijalnijim ponašanjem. Odnosno, niža razina sreće povezana je s nizom loših ishoda poput zlouporabe opojnih sredstava, samoubojstva, smrtnih slučajeva uslijed fatalnih ozljeda i sl. (Kim-Prieto i sur., 2005). Dakle, razina sreće mogla bi biti preventivni ili pak kurativni čimbenik za probleme u ponašanju mladih.

Slijedom navedenog, sve je više autora (za pregled vidjeti Gilman i Handwerk, 2001) koji zastupaju uključivanje nekih mjera kojima bi se procjenjivala subjektivna dobrobit djece i mladih u institucionalnom smještaju.

Stoga je svrha ovog rada davanje doprinosa relativno neistraženom području subjektivne dobrobiti mladih, upućenih na tretman u odgojne ustanove. Pri tome će se nastojati ispitati razina sreće mladih u odgojnim ustanovama ali i mogući prediktori sreće u vidu rizika i zaštitnih mehanizama. Ovo istraživanje dio je predistraživanja provedenog u svrhu provjere metrijskih obilježja instrumenata za doktorsku disertaciju (Maurović, 2015).

Kako su rizici, zaštitni mehanizmi i razvojni ishodi dio koncepta otpornosti, ovim radom daje se doprinos i izučavanju tog kompleksnog konstrukta. Naime, otpornost se definira kao dinamičan proces u kojem pojedinac ostvaruje dobre ishode unatoč visokim rizicima (Luthar, Cicchetti, Becker, 2000). Navedeni proces potpomognut je zaštitnim čimbenicima (koji se u novijoj literaturi nazivaju zaštitni mehanizmi), odnosno snagama i resursima unutar pojedinca i okoline (Windle, 2011).

U ovom radu **rizik** će biti operacionaliziran kroz broj velikih životnih događaja/stresora i broj svakodnevnih stresora. To je u skladu sa suvremenim trendovima u istraživanjima otpornosti, prema kojima nije dovoljno u obzir uzeti samo velike životne događaje koji se rijetko pojavljuju već i svakodnevne stresore koji mogu imati i izraženiji utjecaj na razvojne ishode (Dumont i Provost, 1999).

Zaštitni mehanizmi, u literaturi su operacionalizirani u dvije (unutarnji i vanjski), odnosno tri kategorije: individualni, obiteljski i okolinski. U ovom radu koristit će se tri kategorije zaštitnih mehanizama i to: individualni resursi, brižni odnosi s članom/članovima obitelji, a kao mehanizmi u okolini: brižni odnosi s odgajateljem/odgajateljima te brižni odnosi s prijateljem/ima.

Kako je već spomenuto, **razvojni ishod** bit će operacionaliziran kroz **subjektivnu dobrobit**. Subjektivna dobrobit definira se kao individualno subjektivno uživanje i zadovoljstvo životom, odnosno stupanj u kojem pojedinac svoj cjelokupni život doživljava povoljnim i ugodnim (Veenhoven, 2001, prema Tadić, 2011). Dakle, subjektivna dobrobit sastoji se od kognitivne komponente (procjene zadovoljstva životom općenito ili pojedinim područjima života, na temelju vlastitih standarda) i afektivne komponente (pri čemu se često kao važan pokazatelj dobrog funkcioniranja promatra prevladavaju li ugodni afekti nad neugodnima) (Martin i Huebner, 2007). U okviru afektivne komponente subjektivne dobrobiti, ugodni i neugodni afekti predstavljaju zasebne, relativno nezavisne dimenzije doživljavanja, koje imaju različite antecedente i posljedice (Diener, Smith i Fujita, 1995).

U ovom istraživanju, fokus će biti na općoj samoprocjeni sreće. Pri tome će se utvrditi razina sreće korisnika odgojnih ustanova, kao i mogući prediktori sreće u vidu rizika i zaštitnih mehanizama.

Prema relevantnim istraživanjima, u različitim zemljama i s različitim populacijama, utvrđeno je kako većina ljudi (bez obzira na dob) vlastitu razinu sreće procjenjuje srednjim do višim ocjenama (za pregled vidjeti Proctor, Linley, Maltby, 2008). Postavlja se pitanje je li tako i s mladima upućenim u odgojne ustanove? U istraživanju Sastrea i Ferrierea (2000) utvrđeno je kako su adolescenti smješteni u institucije značajno manje sretni od druge skupine. S druge strane, Gilman i Handwerk (2001) su među američkim adolescentima u institucijama, kratko nakon njihovog smještaja utvrdili pozitivnu razinu zadovoljstva životom, koja se nakon nekog vremena čak i povećala, i to u nekoliko područja.

Uzroci, korelati i posljedice različitih razina sreće vrlo se intenzivno proučavaju u posljednja tri desetljeća. Mišljenje prema kojemu je razina sreće određena genetskim predispozicijama i

osobinama ličnosti dominantno je u literaturi o subjektivnoj dobrobiti (Nelson, Kurtz i Lyubimirski, 2014). Prema njemu, razina sreće mijenja se nakon nekog izrazito pozitivnog ili negativnog događaja, no s vremenom se uglavnom vraća u raspon karakterističan za osobu.

Ipak, neki autori upozoravaju (npr. Huppert, 2005, prema Tadić, 2010), a u skladu s teorijom socijalne ekologije, kako se neki genetski potencijali mogu ili ne moraju aktualizirati, ovisno o okolini u kojoj pojedinac živi. U skladu s tim, Fujita i Diener (2005) su u longitudinalnom istraživanju utvrdili kako se kod četvrtine sudionika zadovoljstvo životom u značajnoj mjeri promijenilo kroz deset godina istraživanja, pri čemu su osobine ličnosti ostale u većoj mjeri nepromijenjene. Mogućnost promjene subjektivne dobrobiti, odnosno sreće posebice se odnosi na adolescente jer njihova osobnost nije do kraja razvijena (Costa i sur., 1986, prema Gudmundsdottir, 2012). Osim toga, nalazi niza istraživanja upućuju na to kako subjektivnoj dobrobiti doprinose i različiti čimbenici (npr. motivacijski i kognitivni) podložni voljnoj kontroli (Lyubomirski, Sheldon i Schkade, 2005).

Iako nisu pronađena istraživanja o povezanosti broja „velikih“ i „malih“ stresora kod korisnika odgojnih domova i sreće, na temelju nekih istraživanja u području, može se promišljati o smjeru navedenih odnosa. Primjerice, jedan od „velikih“ stresora u životima djece i mladih u institucionalnom smještaju svakako su promjene smještaja. Pregledom literature, Brown i Orthner (1990) utvrdili su kako je broj promjena smještaja negativno povezan sa subjektivnom dobrobiti mladih. Također, stupanj svakodnevnih stresnih iskustava značajno smanjuje osjećaj sreće adolescenata (Natvig, Albrektsen i Qvarnstrøm, 2003).

Vezano uz zaštitne mehanizme, utvrđeno je kako su kvalitetni odnosi s drugim ljudima, a posebice socijalna podrška od strane važnih ljudi, pozitivno povezani s razinom sreće adolescenata (White Tiffany, 2009). No, postavlja se pitanje, koji odnosi su najvažniji za sreću mladih u institucionalnom tretmanu? U istraživanju Natviga, Albrektsena i Qvarnstrøma (2003), utvrđeno je kako se sretni adolescenti razlikuju od nesretnih zbog razine socijalne podrške od učitelja i prijatelja. S druge strane, u kvalitativnom istraživanju, Cashmore i Paxman (1996) su kod mladih koji su izašli iz odgojnih ustanova utvrdile kako mladi povezuju osjećaj sreće sa zadovoljavajućim odnosima općenito, a kao najvažnije su navodili odnose s obitelji. Slični rezultati dobiveni su i u nekim drugim istraživanjima (Aldgate, 1980, Fanshell i Shinn, 1978, Hess, 1987, prema Cashmore i Paxman, 1996). Klasić (2013) je s

muškim sudionicima ovog uzorka, utvrdila kako od vanjskih zaštitnih i rizičnih mehanizama (brižni odnosi s prijateljima i odgajateljima te nedostatak resursa u odgojnoj ustanovi) objašnjenju sreće sudionika značajno doprinose samo brižni odnosi s prijateljima.

Uz odnose s drugima, i brojni individualni resursi u istraživanjima su povezivani sa srećom. Primjerice vještine reguliranja emocija (Hansenne, 2012), samodjelotvornost (Natvig, Albrektsen, Qvarnstrøm, 2003), ali i socijalne vještine, poput vještina uspostavljanja i održavanja kontakata i odnosa (Larson i Csikszentmihalyi 1983, prema Schnittker, 2008).

Sažeto, prema postojećoj literaturi, različiti rizici i zaštitni mehanizmi mogu imati važnu ulogu u predikciji sreće. Kako do sada, prema saznanjima autorica, niti jedno istraživanje nije stavilo u relaciju identične elemente otpornosti kod slične populacije kao u ovom radu, vrlo je izazovno postaviti očekivanja o mogućim povezanostima tih elemenata otpornosti kod adolescenata u odgojnim ustanovama. Stoga će rezultati ovog istraživanja ponuditi nove spoznaje kojima će se upotpuniti razumijevanje prediktora razvojnih ishoda kod adolescenata u odgojnim domovima.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj rada je utvrditi odnos rizika, zaštitnih mehanizama i razine sreće kod korisnika odgojnih ustanova. U skladu s tim, postavljeni su slijedeći **problemi i hipoteze**:

P1: Utvrditi povezanost rizika (broja velikih životnih događaja/stresora i broja svakodnevnih stresora) **i zaštitnih mehanizama** (individualni, obiteljski, okolinski) **s razinom sreće.**

H1: Broj velikih životnih događaja/stresora i broj svakodnevnih stresora bit će značajno negativno povezani s razinom sreće.

H2: Svi zaštitni mehanizmi (individualnu resursi, brižni odnosi s obitelji, brižni odnosi s odgajateljima te brižni odnosi s prijateljima) bit će značajno pozitivno povezani s razinom sreće.

P2: Istražiti doprinos rizika i zaštitnih mehanizama u objašnjenju sreće.

H3: *Objašnjenju razine sreće značajno će doprinositi varijable broja svakodnevnih stresora, brižni odnosi s prijateljima i individualni resursi.*

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA**Sudionici**

Istraživanje je provedeno s prigodnim uzorkom od 118 mladih (74% mladića i 26% djevojaka), dobi od 14 do 18 godina ($M=16.47$, $SD=1.21$), smještenih u domove za odgoj Zagreb, Karlovac, Rijeka i Osijek te Odgojni dom Bedekovčina. U tablici 1 prikazan je broj sudionika u odnosu na smještaj u pojedine institucije.

Tablica 1. Broj sudionika u odnosu na institucije u koje su smješteni

Institucije	Broj sudionika
Dom za odgoj Zagreb	51
Dom za odgoj Karlovac	14
Dom za odgoj Rijeka	11
Dom za odgoj Osijek	21
Odgojni dom Bedekovčina	21
Ukupno	118

Dakle, istraživanjem su obuhvaćena četiri od ukupno sedam domova za odgoj te jedan od tri odgojna doma. Korisnice odgojnog doma Bedekovčina ušle su u istraživanje kako bi se omogućilo da ženski spol u većoj mjeri bude zastupljen, budući da je riječ o jedinoj ustanovi tog tipa u Hrvatskoj u kojoj su smještene isključivo djevojke. Valja istaknuti kako u domove za odgoj dolaze djeca i mladi odlukom suda i centara za socijalnu skrb, kojima je potreban dugotrajniji odgojni i preodgojni tretman, kako zbog problema u ponašanju koje iskazuju, tako i nesređenih okolnosti u obitelji. Odgojni domovi su institucije za odgoj djece i mladih sa značajno izraženijim problemima u ponašanju i delinkventnim ponašanjem, koji najčešće dolaze sudskom odlukom. Dakle, sudionici ovog istraživanja su mladi koji su zbog različitih oblika problema u ponašanju, upućeni u odgojnu ustanovu.

MJERNI INSTRUMENTI

Instrumenti koji su u radu korišteni kreirani su i (ili) provjereni za potrebe doktorskog istraživanja *Otpornost adolescenata u dječjim domovima* (Maurović, 2015). Potreba za kreiranjem instrumenata javila se zbog nedovoljne kontekstualne prilagođenosti postojećih instrumenata za mjerenje rizika i zaštitnih mehanizama. Naime, postojeći instrumenti (primjerice: Hjemdal i sur., 2006, Byrne, Davenport i Mazanov, 2007) najčešće ne uzimaju u obzir kontekst života ove specifične populacije prije nego su upućeni u odgojne ustanove ali i kontekst života u instituciji. Tako navedeni instrumenti sadrže neke čestice koje je neprikladno pitati mlade u izvanobiteljskoj skrbi (primjerice, ispituju obiteljsku koheziju), odnosno ne uzimaju u obzir stresore poput mijenjanja smještaja (udomiteljska obitelj/dom), odnosno života u instituciji te mogućih zaštitnih mehanizama u vidu odnosa s odgajateljima, vršnjacima u domu i sl.). U nastavku je prikazan kratak opis navedenih instrumenata, a provjeru njihovih metrijskih obilježja moguće je naći u doktorskoj disertaciji (Maurović, 2015).

Lista velikih životnih događaja/stresora (VŽDS)

Za potrebe ovog istraživanja kreirana je Lista velikih životnih događaja/stresora. Sastoji se od 13 tvrdnji koje ispituju sljedeće događaje/stresore: alkoholizam u obitelji, iskustvo fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, nepoznavanje oca, majke, smrt bliske osobe, razdvajanje od braće i sestara, bolesti roditelja (psihičke i ovisnosti te neke teže fizičke bolesti), mijenjanje škole i prijatelja, iskustvo višekratne promjene smještaja. Instrumentom se ispituje broj velikih životnih događaja/stresora koji su se mogli dogoditi u životu adolescenta (odgovaranjem TOČNO/NETOČNO). Raspon rezultata s obzirom na broj velikih životnih događaja i stresora može se kretati od 0 – 13.

Kod ovog instrumenta nije provjeravana pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije jer se veliki životni događaji odnose na promjene u okolini te oni ne bi trebali biti povezani jedni s drugima, odnosno važno je da instrument obuhvati što raznolikije moguće stresore. Ta odluka u skladu je s preporukom Aldwin (2007), koja ističe kako je uobičajena greška kod provjere instrumenata koji mjere „velike“ stresore, pretpostaviti kako će standardna metrijska obilježja

(poput unutrašnje pouzdanosti) koja se primjenjuju kod drugih konstrukata (primjerice osobina ličnosti), biti primjenjiva.

Upitnik svakodnevnog stresa adolescenata u institucionalnom smještaju (SSAI)

Ovaj instrument ima 30 tvrdnji koje obuhvaćaju različite aspekte života adolescenata: područje obitelji, života u domu, škole, vršnjaka, resursa te budućnosti. Kod svake tvrdnje, sudionici trebaju označiti jesu li doživjeli određeni stresor u posljednjih mjesec dana. Sudionicima je ostavljen prostor da navedu još jedan svakodnevni stresor kojem su izloženi, a nije prethodno naveden, sa svrhom nadopune konačne verzije upitnika. Ukupan rezultat broja stresora dobiva se zbrajanjem potvrđenih odgovora, te je mogući rezultat od 0 – 30, pri čemu veći broj ukazuje na veću količinu svakodnevnih stresora. Provedena faktorska analiza sa zadanim jednim faktorom ukazuje kako su sve čestice zasićene faktorom, koji je moguće nazvati Svakodnevni stresori. Pouzdanost skale je visoka (Cronbach $\alpha = .83$) (Maurović, 2015).

Upitnik zaštitnih mehanizama adolescenata u institucionalnom smještaju (ZMAI)

Ovim upitnikom, kreiranim za potrebe istraživanja, uz pomoć 25 tvrdnji, mjere se zaštitni mehanizmi adolescenata u institucionalnom smještaju. Sve čestice su pozitivno orijentirane. Procjena se vrši na skali Likertovog tipa, 1-5, pri čemu 1 označava potpuno neslaganje s tvrdnjom, dok 5 označava potpuno slaganje. Na podacima ovog uzorka sudionika provjerena je faktorska struktura ovog instrumenta (Maurović, 2015) te je utvrđeno kako se sastoji od četiri faktora: *Brižni odnosi s prijateljem/ima* (sadržaj čestica odnosi se na emocionalnu podršku od strane prijatelja, davanje podrške prijatelju, značaj prijatelja za osobu), *Brižni odnosi s odgajateljem/ima* (socijalna podrška od strane odgajatelja, pozitivna percepcija odgajatelja), *Brižni odnosi s članom/vima obitelji* (socijalna podrška od strane člana/ova obitelji, značaj člana/ova obitelji za adolescenta) i *Individualni resursi* (sadržaj čestica odnosi se na planiranje, organiziranje vremena, samoučinkovitost, fleksibilnost i ugodno osjećanje u socijalnim interakcijama, reguliranje emocija). Koeficijenti pouzdanosti (Cronbach α) sve četiri skale vrlo su visoki (iznad .80).

Skala subjektivne sreće (SSS)

Autori ove skale su Lyubomirsky i Lepper (1999). Sastoji se od četiri tvrdnje kojima se procjenjuje opća razina sreće i to pomoću procjene o vlastitoj sreći općenito te u usporedbi s

drugim ljudima. Prve tri čestice imaju pozitivnu orijentaciju, odnosno veći rezultat ukazuje na viši stupanj slaganja, dok četvrta ima negativnu orijentaciju. Ukupan rezultat predstavlja prosjek odgovora na svim česticama (nakon što se odgovor na čestici broj četiri rekodira), te može biti u rasponu od 1 do 7. Faktorskom analizom (Maurović, 2015), utvrđeno je kako prve tri čestice tvore jedan faktor s visokim projekcijama (iznad .80), dok četvrta čestica nema dovoljnu projekciju (.09) na glavni faktor. Stoga je ukupni rezultat u ovoj studiji formiran kao prosjek odgovora na prve tri čestice. Pouzdanost ovako formirane skale (Cronbach α) je zadovoljavajuća i iznosi .78.

Postupak provedbe istraživanja, prikupljanja i obrade podataka

Prije nego što se krenulo s istraživanjem, zatražena je dozvola Etičkog povjerenstva, Ministarstva socijalne politike i mladih, dozvola svake pojedine ustanove te informirani pristanak svake mlade osobe koja je sudjelovala u istraživanju. Istraživanje je provedeno tijekom ožujka i travnja 2013. godine. Sudionici su ispunjavali upitnike u manjim grupama (do 5 sudionika).

Vodilo se računa o etičkim aspektima, posebno davanju suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju, dobrovoljnosti, sigurnost tijekom provedbe istraživanja, te zaštiti privatnosti i povjerljivosti danih informacija. Dakle, istraživanje je provedeno u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković, Kolesarić (ur.), 2005) i Konvencijom o pravima djeteta (Maleš (ur.), 2001).

Nakon deskriptivne statistike, u svrhu provjere istraživačkih hipoteza, izračunati su koeficijenti korelacije te je provedena hijerarhijska regresijska analiza, pomoću programa za statističku obradu podataka SPSS 18.0

REZULTATI

Deskriptivni pokazatelji

Veliki životni događaji

Prema rezultatima deskriptivne analize, sudionici su prosječno doživjeli $M=4.02$ velika životna događaja/stresora ($SD=2.39$). Prema Kolmogorov-Smirnovljevom testu, distribucija

rezultata ne odstupa značajno od normalne ($KS=1.28$; $p>.05$). Podaci o postotku doživljavanja pojedinih velikih događaja/stresora prikazani su u tablici 2.

Tablica 2. Podaci o postotku potvrđenih odgovora na pojedinu tvrdnju

Tvrdnja	F	(%)
Promijenio/la sam školu i sve svoje prijatelje	89	76.1
Doživio/la sam smrt bliske osobe	71	62.3
Imam iskustvo razdvajanja od braće/sestara	55	47.0
Netko od članova moje obitelji prekomjerno je pio alkohol	42	35.2
Moja majka/otac imaju neke druge teže zdravstvene probleme (koji nisu psihički)	35	19.9
Netko od članova moje obitelji često je vikao na mene, posramljivao me ili mi je prijetio	35	30.2
Puno sam puta mijenjao/la smještaj (udomiteljska obitelj/drugi dom)	34	29.1
Netko od članova moje obitelji često me je tukao	29	24.8
Moji roditelji su se fizički obračunavali (tukli, čupali i sl.)	26	22.0
Ne poznajem svojeg oca	20	16.2
Imam iskustvo da me je netko prisililo na spolni odnos	18	15.7
Moja majka/otac imaju psihičkih problema ili su ovisni o drogama	18	15.7
Ne poznajem svoju majku	5	4.3

Iz rezultata je vidljivo kako su najčešće procjenjivani veliki životni događaji/stresori kod ovih sudionika: promjena škole/prijatelja, smrt bliske osobe, iskustvo razdvajanja od braće/sestara, konzumiranje alkohola od strane roditelja. Valja istaknuti kako Lista ne sadrži izdvajanje iz obitelji kao veliki životni događaj, što je zasigurno, uz navedene, još jedan jaki stresor u životima ovih mladih koji je za sobom „povukao“ brojne druge stresore, navedene u listi (promjene škole, razdvajanje od braće/sestara) i sl.

Svakodnevni stres

Na temelju Upitnika svakodnevnog stresa adolescenata u institucionalnom smještaju, bilo je moguće dobiti podatke o prosječnom broju svakodnevnih stresora te frekvenciji pojavljivanja svakodnevnih stresora. Sudionici su prosječno doživjeli $M=9.79$, ($SD=4.98$) svakodnevnih stresora. Prema Kolmogorov-Smirnovljevom testu, distribucija ne odstupa značajno od normalne ($KS=.86$; $p>.05$). U tablici 3 prikazana je učestalost pojedinog stresora.

Tablica 3. Učestalost potvrdnih odgovora za pojedine čestice upitnika Svakodnevni stres kod adolescenata u institucijama

Tvrđnja	F	%
Moj džeparac je premali	9 2	79. 3
Često mi je dosadno u domu	9 1	77. 8
Ne provodim dovoljno vremena s članovima svoje obitelji	7 5	64. 7
U domu krađu moje stvari	6 9	59. 5
Brinem se što će biti s mojim roditeljima	5 7	51. 8
Ne smijem raditi stvari koje moji vršnjaci izvan doma rade (izlasci i sl.)	4 9	44. 5
Nekad ostanem gladan (nema dovoljno hrane koju volim, propustim vrijeme objeda i sl.)	4 8	44
Ne družim se dovoljno s vršnjacima izvan doma	4 7	43. 9
Brine me što ću raditi i gdje ću živjeti za 10 godina	4 5	41. 7
Nemam stvari /opremu koje moji vršnjaci koji žive u obiteljima imaju (pristup računalu, internetu, bicikl, role i sl.)	4 1	38. 3
Pod pritiskom sam da imam dobar uspjeh u školi	4 1	37. 6
Ne slažem se s nastavnicima	4 2	36. 2
Odgajatelji mi previše prigovaraju	3 6	31
Nemam dovoljno lijepo odjeće	3 6	30. 8
Brine me jer ne znam što bih sa svojim životom napravio/la	3 3	30
Članovi moje obitelji međusobno se ne slažu	3 5	29. 9
Odgajatelje većinom ne zanima moje mišljenje o važnim stvarima (škola/praksa/prijatelji/ dom i sl.)	3 2	29. 4
Nemam svoju sobu	2 8	24. 6
Imam loše ocjene	2 7	23. 5
S nikim ne razgovaram o svom životu nakon izlaska iz doma	2 6	22. 2
Škola mi je preteška	2 4	20. 9
Netko od članova moje obitelji želi kontakt sa mnom iako je ne želim s njim/njom	2 0	18. 2
Imam problema s curom/dečkom	1	17.

	9	8
Ne slažem se s članom/vima svoje obitelji	1 9	16. 4
Ne slažem se s učenicima u razredu	1 7	15. 5
Vršnjaci me omalovažavaju	1 6	13. 8
Ne znam gdje ću živjeti neposredno nakon izlaska iz doma	1 5	12. 9
Nemam nikoga na koga bi se mogao/la osloniti nakon izlaska iz doma	1 3	11. 3
Vršnjaci vrše pritisak na mene da radim stvari koje ne želim	1 3	11. 2
Vršnjaci me ignoriraju /ne pozivaju na druženja	1 1	9.5

Dakle, sudionici istraživanja u velikim su postocima potvrdno odgovarali na čestice koje se odnose na stresore u domu bilo u vidu odnosa s djecom i odgajateljima ili resursa. Najviše frekvencije pojavljivanja imaju čestice poput: mali džeparac i dosada u domu, krađa stvari u domu, nemogućnost izlazaka kao i vršnjaci izvan doma, iskustvo ostajanja gladnim/om, nedostatak opreme koju vršnjaci koji žive u obiteljima imaju, previše prigovaranja od strane odgajatelja, nedostatak lijepe odjeće. Više od polovice sudionika potvrdno je odgovorilo na tvrdnje vezane uz stresore u području odnosa s obitelji, poput nedovoljno kontakta s članom/vima obitelji, brige što će se dogoditi s roditeljima. Određeni stresori vezani za školu označeni su kod više od trećine sudionika (*pod pritiskom sam da imam dobar uspjeh u školi, ne slažem se s nastavnicima*). Osim jedne čestice (*Ne družim se dovoljno s vršnjacima izvan doma*), čestice koje opisuju odnose s vršnjacima nešto su rjeđe zastupljene.

Zaštitni mehanizmi

Instrumentom ZMAI (Zaštitni mehanizmi adolescenata u institucionalnom smještaju) procjenjuju se zaštitni mehanizmi na četiri područja (individualnom, obiteljskom, odnosima s prijateljem/ima te odgajateljem/ima). U tablici 4, nalaze se deskriptivni podaci i rezultati Kolmogorov – Smirnov testa za navedene zaštitne mehanizme.

Tablica 4: Deskriptivni rezultati za zaštitne mehanizme

	M	Media n	Mod	SD	Min – Maks	Z
Brižni odnosi s prijateljem/ima	4.13	4.33	5.00	.87	1.00- 5.00	1.66*
Brižni odnosi s odgajateljima	3.61	3.80	5.00	1.0 9	1.00- 5.00	1.08
Brižni odnosi s članom/vima obitelji	4.27	4.75	5.00	.96	1.00- 5.00	2.35* *
Individualni resursi	3.86	3.88	5.00	.73	2.3- 5.00	.80

* $p < 0.01$, ** $p < 0.001$; Z- Kolomogorov – Smirnov test

Kao što je vidljivo iz tablice, dvije distribucije (od četiri) značajno odstupaju od normalne. Riječ je o brižnim odnosima s prijateljem/ima te brižnim odnosima s članom/vima obitelji. Kod obje distribucije, najčešći rezultat (Mod) iznosi 5.00. Ovakvi podaci upućuju na to kako su sudionici najčešće procjenjivali da su im odnosi u ova dva područja (prijatelji/obitelj) vrlo dobri. Ipak, kao što je vidljivo iz rezultata, sudionici istraživanja, u nešto nižim vrijednostima procijenili su brižne odnose s odgajateljima i individualne resurse. Tako distribucije odnosa s odgajateljem/ima i individualnih resursa ne odstupaju značajno od normalne. Odnose s odgajateljem/ima sudionici prosječno procjenjuju $M=3.61$, ($SD=1.09$), a individualne resurse $M=3.86$, ($SD=.73$). Pri tome su distribucije rezultata kod svih zaštitnih mehanizma od 1 – 5, osim kod individualnih resursa, gdje je distribucija od 2.3 – 5.

Razina sreće

Distribucija varijable subjektivna razina sreće statistički značajno ne odstupaju od normalne prema Kolomogorov – Smirnov testu ($KS=.86$, $p < .50$). U prosječnom rasponu od 1.67 - 7.00, sudionici su svoju razinu sreće procijenili ocjenom 5.09, ($SD=1.27$).

Povezanost rizika i zaštitnih mehanizama s razinom subjektivne sreće

Prvi problem ovog istraživanja odnosi se na povezanost elemenata otpornosti. Kako neke od varijabli značajno odstupaju od normalnih koristili su se i Spermanov (kod povezanosti sreće i odnosa s prijateljima i s članom/vima obitelji) i Personov koeficijent korelacije (kod preostalih varijabli). U tablici 5 nalaze se rezultati.

Tablica 5: Povezanost rizika i zaštitnih mehanizama sa srećom

		RAZINA SUBJEKTIVNE SREĆE
RIZICI	Broj velikih životnih događaja/stresora	-.13
	Broj svakodnevnih stresora	-.30*
ZAŠTITNI MEHANIZMI	Brižni odnosi s prijateljem/ima	.33*
	Brižni odnosi s odgajateljima	.32*
	Brižni odnosi s članom/vima obitelji	.18
	Individualni resursi	.44*

*p<.001

Kao što je vidljivo iz tablice, od varijabli rizika, jedino je broj svakodnevnih stresora značajno povezan s razinom sreće i to u niskim vrijednostima te negativno ($r=-.30$). Broj velikih životnih događaja nije povezan s razinom subjektivne sreće. Na temelju toga, prvu hipotezu je moguće samo djelomično podržati.

Svi zaštitni mehanizmi osim odnosa s članom/vima obitelji, su statistički značajno, pozitivno, i to u srednjim vrijednostima povezani sa srećom, pri čemu su vrijednosti povezanosti sreće i individualnih resursa najviše ($r=.44$). S obzirom da se očekivalo kako će sva četiri zaštitna mehanizma biti povezana s razinom sreće, drugu hipotezu je također moguće samo djelomično podržati.

Doprinos rizika i zaštitnih mehanizama razini subjektivne sreće

Kako bi se provjerila treća hipoteza, prvo su procijenjeni preduvjeti za provedbu hijerarhijske regresijske analize (normalna distribucija varijabli, izostanak singularnosti i multikolinearnosti). Ipak, normalna distribucija varijabli nije nužna ukoliko sve distribucije prediktora odstupaju u istom smjeru (Tabachnick i Fidell, 2007). To je slučaj kod podataka u ovom istraživanju, jer su distribucije koje odstupaju od normalne, asimetrične na jednak način, odnosno negativno. U skupu prediktorskih varijabli ne postoji singularnost, odnosno niti jedna varijabla nije linearna kombinacija rezultata drugih prediktorskih varijabli. Korelacijska matrica (dostupno na uvid kod autorica) upućuje kako nema visokih korelacija između prediktorskih varijabli. Najvišu korelaciju imaju odnosi s prijateljima i individualni

resursi ($r=.57$). Također, ne postoji multikolinearnost podataka, odnosno istovremena prisutnost CI (engl. condition index) većeg od 30 uz proporciju varijance za barem dvije varijable veće od .50 (što je prema Belselyu i sur., 1980, prema Tabachnick i Fidell, 2007) kriterij za multikolinearnost. Drugim riječima, ostvareni su svi preduvjeti za provedbu regresijske analize, sa srećom kao kriterijskom varijablom, te s tri bloka prediktora. U prvom bloku uvedeni su spol i dob, u drugom varijable rizika i to broj velikih životnih događaja/stresora i broj svakodnevnih stresora, a u trećem bloku zaštitni mehanizmi. Prema rezultatima, navedeni skup prediktora objašnjava ukupno 16.3% varijance samoprocjene sreće.

Tablica 6: Hijerarhijska regresijska analiza za predviđanje razine subjektivne sreće

Varijable	1. korak		2. korak		3. korak	
	β	t	β	t	β	t
Spol	-.19	-1.794	-.117	-.928	-.166	-1.310
Dob	.005	.042	-.010	-.094	-.003	-.026
Broj VZDS			-.031	-.246	-.003	-.024
Broj svakodnevnih stresora			-.177	-1.455	-.001	-.010
Brižni odnosi s prijateljem/ima					.064	.481
Brižni odnosi s odgajateljem(imaa)					.114	.891
Brižni odnosi s članom/vima obitelji					-.030	-.256
Individualni resursi					.325	2.330
R	.117		.270		.478	
R ²	.014		.073		.229	
Korigirani R ²	-.006		.035		.163	
ΔR^2	.014		.059*		.156**	

* $p < .05$ ** $p < .01$

Kao što je vidljivo iz tablice 6, prediktori prvog bloka (spol i dob) ne doprinose objašnjenju subjektivne razine sreće, što je sukladno očekivanjima. Drugi i treći blok prediktora su statistički značajni. Naime, u drugom bloku dodane su varijable broja velikih životnih događaja/stresora i svakodnevnih stresora te je porast koeficijenta multiple determinacije u ovom koraku značajan. Odnosno, ove varijable objašnjavaju 5.9% varijance samoprocjena sreće. Ipak, niti jedna varijabla rizika nema značajni samostalni doprinos u objašnjenju sreće. Do značajnog porasta koeficijenta multiple determinacije dolazi i uključivanjem varijabli koje objašnjavaju zaštitne mehanizme. Ove varijable objašnjavaju ukupno 15.6% varijance sreće.

Pri tome značajan samostalni doprinos u objašnjenju sreće ima jedino zaštitni mehanizam individualni resursi.

S obzirom na navedeno, moguće je tek djelomično podržati treću hipotezu. Naime, u skladu s očekivanjem, individualni resursi su značajan prediktor sreće, dok se brižni odnosi s prijateljima nisu pokazali značajnima. Nadalje, broj svakodnevnih briga, nema značajni samostalni doprinos u objašnjenju sreće, dok, skupa s brojem velikih životnih događaja daje značajni doprinos.

RASPRAVA

Moguće je konstatirati kako je, prosječno, kod sudionika ovog istraživanja, prisutan proces otpornosti koji se ogleda u visokim vrijednostima samoprocjene sreće unatoč visokom riziku kojemu su ovi mladi izloženi. Tome svjedoči prosječno 4 velika životna događaja/stresora koja su doživjeli mladi (ne računajući samo izdvajanje iz obitelji). Upravo se navedeni broj rizika uzima kao kriterij izrazite rizičnosti za razvojne ishode djece i mladih, a prema sugestijama vodećih istraživača na području (Rutter, 1979, prema Clements, Aber i Seidman, 2008; Werner i Smith, 1992, prema Werner, 2011). Dakako da se rizici ovih mladih dodatno povećavaju kada se u obzir uzme i prosječno 9.79, (SD=4.98) stresora kojima su svakodnevno izloženi.

S druge strane, sudionici procjenjuju i vlastiti razvojni ishod, u vidu razine sreće, u srednjim do višim vrijednostima. Kako proces otpornosti ovisi o prisutnosti zaštitnih mehanizama, podaci prema kojima su ti mehanizmi u ovoj populaciji procijenjeni u visokim vrijednostima, idu u prilog pretpostavci o procesu otpornosti, prisutnom kod ovih sudionika.

Prema rezultatima istraživanja, svakodnevni stres i svi zaštitni mehanizmi, osim brižnih odnosa s obitelji, povezani su s razinom sreće. Pri tome je svakodnevni stres negativno, a zaštitni mehanizmi pozitivno povezani sa srećom. Neznačajna korelacija između velikih životnih događaja/stresora (uglavnom ranijih, prije smještaja u dom) i samoprocjene sreće mogla bi biti u skladu s tezom prema kojoj je razina sreće relativno stabilna te da se, čak i nakon većih događaja, s vremenom vraća na uobičajenu razinu (Diener, Lucas i Scollon, 2006). Osim toga, učinci životnih događaja na osobu uvelike ovise o individualnoj interpretaciji i kontekstu, odnosno dostupnim osobnim ili okolinskim resursima koji čine bitnu razliku u prilagodbi na životne događaje.

S druge strane, negativna povezanost broja svakodnevnih stresora i sreće, upućuje na to da svakodnevni događaji i situacije mogu interferirati s razinom sreće. Jedan od mehanizama kojima bi se mogao objasniti ovaj odnos, vezan je za učinke stresa na složenost doživljavanja afekata. Naime, studije svakodnevnih doživljaja pokazuju kako se u stresnim okolnostima, čak i na razini svakodnevnih neugoda i tzv. "gnjavaža", neugodni afekti pojačavaju, a fokus pažnje osobe sužava, što smanjuje kapacitet za doživljavanje ugodnih afekata (Zautra i sur., 2005; Križanić, Kardum i Knezović, 2014). Neugodno se raspoloženje može odraziti na opće samoprocjene sreće (Schwarz i Strack, 1991), a ovi bi efekti mogli biti izraženiji kod osoba s nedostatnim vještinama reguliranja raspoloženja.

U prilog ovoj interpretaciji idu rezultati hijerarhijske regresijske analize, koji pokazuju kako varijable rizika, iako objašnjavaju određeni postotak varijance sreće, nemaju samostalni doprinos objašnjenju sreće. Zaštitni mehanizmi imaju veći doprinos u objašnjenju varijance sreće, pri čemu jedino individualni resursi imaju samostalni doprinos. Ovi su nalazi u skladu s ranijim interpretacijama - hoće li određeni objektivni događaj za osobu zaista biti i stresan, te nepovoljno utjecati na druge ishode, uvelike ovisi o individualnim resursima osobe. Čestice kojima se ispituju individualni resursi odnose se na reguliranje emocija, samoučinkovitost, fleksibilnost i ugodno osjećanje u socijalnim interakcijama te planiranje i organiziranje vremena. Stoga dobiveni rezultati nisu iznenađujući. Vještine samoregulacije emocija mogu pomagati mladima da se dobro osjećaju, odnosno da su sretni unatoč mogućim stresorima kojima mogu biti izloženi. Također, socijalne vještine, odnosno sposobnost iniciranja i održavanja kontakata i odnosa s drugim ljudima može poticati stvaranje brižnih odnosa koji su, kako se pokazalo, povezani sa srećom. Vještine planiranja svakodnevnice, mogu biti važan čimbenik sreće jer pojedinci koji smisleno iskorištavaju vrijeme imaju višu razinu sreće (Lyubomirsky, Sheldon i Schade, 2005).

Iako brižni odnosi nemaju značajan samostalni doprinos u objašnjenju sreće, ipak su pozitivno povezani (osim odnosa s članom/vima obitelji) sa srećom. Dok je pozitivna povezanost brižnih odnosa i sreće očekivana i u skladu s rezultatima navedenih istraživanja, nepovezanost brižnih odnosa s članom/vima obitelji i sreće sudionika moguće je interpretirati na nekoliko načina. Kao prvo, postavlja se pitanje objektivnosti tako procijenjenih odnosa, odnosno otvara se mogućnost da je dio mladih svoje odnose s članom/vima obitelji precjenjuje, možda i idealizira. Naime, idealizacija može biti jedan od obrambenih mehanizama uslijed nezadovoljstva određenom situacijom / odnosom koji je bolno objektivno sagledati. Također,

mladi su procjenjivali da imaju brižni odnos samo s jednim članom obitelji, što ne mora nužno vrijediti za obitelj u cjelini. Bilo bi korisno u budućim istraživanjima ispitati ovakve distinkcije.

Dobiveni nalazi, prema kojima rizici i zaštitni mehanizmi mjereni u ovom istraživanju objašnjavaju relativno mali postotak varijance samoprocjene sreće, skreću pažnju na moguća ograničenja ovog istraživanja. U metodološkom smislu, opće mjere subjektivne dobrobiti mogu biti pod utjecajem "osobnih standarda usporedbe", koji se mogu mijenjati uslijed konteksta u kojem se odvija mjerenje (prema Kim-Prieto i sur., 2005). Budući da se mjerenje u ovom istraživanju odvijalo u malim grupama, u odgojnim ustanovama u kojima sudionici borave, ovi su uvjeti mogli "situacijski" usmjeriti njihove standarde za usporedbu. Stoga visoke samoprocjene sreće dijelom mogu biti odraz zaključka sudionika/ce da se osjeća sretnijim/om u odnosu na druge vršnjake oko sebe (tj. smještene u odgojnu ustanovu, a ne vršnjake općenito).

Također, jedno od važnih ograničenja ovog istraživanja jest i prigodni uzorak korisnika, pri čemu nisu u jednakoj mjeri obuhvaćeni mladi oba spola. Uz to, istraživanje se temelji na metodi samoiskaza koja ima svoje prednosti, ali i ograničenja. Svakako da je nedostatak samoprocjene u tome što pojedinci mogu nerealno procjenjivati vlastita obilježja, ponašanja i sl., bilo da se podcjenjuju ili precjenjuju.

Daljnje bi istraživanje o prediktorima razine sreće svakako bilo važno upotpuniti varijablama poput osobina ličnosti, ali i nekim drugima za koje se pokazalo da su povezane sa srećom, a nisu obuhvaćene ovim istraživanjem: zadovoljenost osnovnih psiholoških potreba (Sabol, 2005), sudjelovanje u smislenim, svakodnevnim aktivnostima (Lyubomirsky, Sheldon i Schade, 2005), ali i psihosocijalne klime ustanove (Klasić, 2013) i sl. Također, bilo bi korisno provjeriti odnos sreće i problema u ponašanju korisnika odgojnih ustanova.

Doprinos ovog istraživanja ogleda se ponajprije u „otvaranju“ pitanja subjektivne dobrobiti, zaštitnih mehanizama, otpornosti, odnosno pozitivnih aspekata psihosocijalnog funkcioniranja kod populacije mladih kod koje su, do sada, „osvijetljeni“ isključivo negativni aspekti funkcioniranja. Rezultati istraživanja demonstriraju da tema otpornosti ima svoje važno mjesto kod mladih u odgojnim ustanovama. Upravo stoga, jedna od smjernica za daljnja istraživanja je provjera funkcioniranja ovih mladih na različitim područjima, ali i provjera što mladi koji su u odgojnim ustanovama misle o tome koji su važni razvojni ishodi za njih, tim

više jer njihove početne životne pozicije zasigurno uvelike odudaraju od mladih iz opće populacije. Rezultate ovog istraživanja moguće je upotrijebiti i za planiranje tretmanskih intervencija s mladima u odgojnim ustanovama. Kako je u ovom istraživanju provjeravani model dopune pokazao nezavisni doprinos rizika i zaštitnih mehanizama objašnjenju sreće, pri osmišljavanju intervencija moguće je promišljati u terminima važnosti smanjivanja rizika, odnosno povećavanja relevantnih zaštitnih mehanizama. Prostor za interveniranje stručnjaka koji neposredno rade s korisnicima odgojnih ustanova, ali i drugih sustava (škole, lokalne zajednice te donositelja odluka) je velik. To se ponajprije odnosi na smanjivanje svakodnevnih stresora, posebice onih najučestalijih (mali džeparac, krađe u domu, ili pak neprovođenje dovoljno vremena s članom/vima obitelji). Također, primjerenim intervencijama važno je jačati i zaštitne mehanizme. To se posebice odnosi na podržavanje mladih u razvoju individualnih resursa, poput vještina regulacije emocija koje su od izrazite važnosti za „nošenje“ s rizicima. Uz to, važno je osnaživati mlade da planiraju i organiziraju svakodnevni život, ali i da postavljaju dugoročne ciljeve koji će ih „voditi“ u strukturiranju svakodnevnice. Kako su i socijalne vještine važni individualni resurs, koji pomaže mladima uspostavljati i održavati kvalitetne odnose s drugima, a za koje se pokazalo da su povezani sa srećom, rad na podizanju socijalnih vještina mladih u odgojnim ustanovama od izrazito velike je važnosti. To je moguće kroz kontinuirane treninge socijalnih vještina, ali i svakodnevno demonstriranje primjerenih socijalnih vještina od strane najuže okoline korisnika odgojnih domova.

ZAKLJUČAK

Prema rezultatima istraživanja, otpornost ima izrazito važno mjesto u proučavanju psihosocijalnog funkcioniranja kod mladih, korisnika odgojnih ustanova. Naime, sudionici ovog istraživanja procjenjuju kako su doživjeli visoku razinu velikih životnih događaja / stresora i da svakodnevno doživljavaju brojne stresore. Unatoč tome, vlastitu subjektivnu dobrobit, operacionaliziranu kroz razinu sreće, procjenjuju u relativno visokim vrijednostima. Upravo su navedeni elementi (visok rizik/dobar ishod) ključni elementi otpornosti. Kako je za facilitiranje procesa otpornosti važna prisutnost zaštitnih mehanizama, visoke samoprocjene kako unutarnjih, tako i vanjskih zaštitnih mehanizama podržavaju pretpostavku o prisutnom procesu otpornosti kod sudionika. Cilj rada bio je utvrditi odnos rizika, zaštitnih mehanizama

i sreće kod korisnika odgojnih ustanova. Prema rezultatima, od varijabli rizika, broj svakodnevnih stresora jeste povezan sa srećom (negativno), dok broj velikih životnih događaja nije. Svi zaštitni mehanizmi (osim brižnih odnosa s članom/vima obitelji), odnosno brižni odnosi s prijateljima i odgajateljima te individualni resursi pozitivno su povezani sa srećom. U radu su ponuđene smjernice za intervencije kojima bi se smanjila razina svakodnevnih stresora te jačali zaštitni mehanizmi, a sa svrhom utjecanja na subjektivnu dobrobit mladih, korisnika odgojnih domova.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Kolesarić, V. (ur.). (2003): Etički kodeks istraživanja s djecom. Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Zagreb.
2. Aldwin, C.M. (2007): Stress, Coping and Development. An Integrative Perspective. New York, London: The Guilford Press.
3. Brown, A.C., Orthner, D.K. (1990): Relocation and Personal Well-Being Among Early Adolescents. *Journal of Early Adolescence*. 10 (3). 366-381.
4. Byrne, D.G., Davenport, S.C., Mazanov, J. (2007): Profiles of adolescent stress: The development of the adolescent stress questionnaire (ASQ). *Journal of Adolescence*. 30. 393-416.
5. Cashmore, J., Paxman, M. (1996): Wards leaving care: A Longitudinal study. Sydney: NSW Department of Community Services.
6. Clark, S.L. (2008): The role of school, family, and peer support in moderating the relationship between stress and subjective well-being: an examination of gender differences. Doktorska disertacija. Loyola University Chicago.
7. Clements, M., Aber, J.L., Seidman, E. (2008): The dynamics of life stressors and depressive symptoms in early adolescence: a test of six theoretical models. *Child Development*. 79 (4). 1168-1182.
8. Diener, E., Lucas, R.E., Scollon, C.N. (2006): Beyond the Hedonic Treadmill Revising the Adaptation Theory of Well-Being. *American Psychological Association*. 61 (4). 305–314.

9. Diener, E., Smith, H., Fujita, F. (1995): The personality structure of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 69.130-141.
10. Dumont, M., Provost, M.A. (1999): Resilience in adolescents, Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*. 28 (3). 343-363.
11. Fujita, F., Diener, E. (2005): Life satisfaction set point: stability and change. *Journal of Personality and Social Psychology*. 88 (1). 158-164.
12. Gilman, R., Handwerk, M.L. (2001): Changes in life satisfaction as a function of stay in a residential treatment setting. *Residential Treatment of Children and Youth*. 18. 47-65.
13. Gudmundsdottir, L.F. (2012): Determinants of Adolescents' Happiness in Iceland. Doktorska disertacija. Reykjavik University. Preuzeto 5.09.2014 s:http://skemman.is/stream/get/1946/12714/30502/3/Determinants_of_adolescents_happiness_in_Iceland_BSc.pdf.
14. Hansenne, M. (2012): Clinical Perspectives in Emotional Intelligence, Emotional Intelligence – New Perspectives and Applications, U: Di Fabio, A. (ur.), Emotional intelligence – new perspectives and applications. 67-82. Preuzeto 03.09.2014 s: <http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/27240.pdf>.
15. Hjemdal, O., Friborg, O., Stiles, T. C., Martinussen, M., Rosenvinge, J. H. (2006): A new rating scale for adolescent resilience. Grasping the central protective resources behind healthy development. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*. 39. 84–96.
16. Huebner, E.S., Suldo, S.M., Smith, L.C., Mcknight, C.G. (2004): Life satisfaction in children and youth: empirical foundations and implications for school psychologists. *Psychology in the Schools*. 41(1). 81-93.
17. Kim-Prieto, C., Diener, E., Tamir, M., Scollon, C., Diener, M. (2005): Integrating the diverse definitions of happiness: a Time - sequential framework of subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*. 6. 261 – 300.
18. Klasić, P. (2013): Doprinos vanjskih čimbenika zaštite subjektivnoj dobrobiti mladih, korisnika institucionalnog tretmana. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet. Diplomski rad.
19. Križanić, V., Kardum, I., Knezović, Z. (2014): Stres u svakodnevnom životu i temeljni afekt: provjera Dinamičkoga modela afekta. *Društvena istraživanja*. 23 (3). 469-488.

20. Libório, R.M.C., Ungar, M. (2010): Children's Labour as a Risky Pathways to Resilience: Children's Growth in Contexts of Poor Resources. *Psicol. Reflex.* 23 (2). 232-242
21. Luthar, S.S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000): The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development.* 71(3). 543-562.
22. Luthar, S. S. (2006). Resilience in development: A synthesis of research across five decades. U: Cicchetti, D., Cohen, D.J. (ur.), *Developmental Psychopathology: Risk, disorder and adaptation* (2. izdanje) 739-795. New York: Wiley. Preuzeto 02.05.2014 s <http://www.thelearningpartnership.ca/document.doc?id=83>.
23. Lyubomirsky, S., Sheldon, K.M., Schkade, D. (2005): Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Review of General Psychology.* 9. 111-131.
24. Lyubomirsky, S., Lepper, H.S. (1999): A measure of subjective happiness: preliminary reliability and construct validation. *Social Indicators Research.* 46. 137-155.
25. Maleš, D. (ur.) (2001): *Konvencija o pravima djeteta*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
26. Martin, K.M., Huebner, E.S. (2007): Peer victimization and prosocial experiences and emotional well-being of middle school students. *Psychology in the Schools.* 44. 199-208.
27. Masten, A.S., O'Dougherty Wright, M. u (2010): Resilience over the Lifespan: Developmental Perspectives on Resistance, Recovery, and Transformation. U: Reich, J. W., Zautra, A. J., Hall, J. S. (ur.), *Handbook of Adult Resilience*. New York: The Guilford Press.
28. Maurović, I. (2015): *Otpornost adolescenata u dječjim domovima*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu. Pravni fakultet. (u postupku objave).
29. Natvig, G.K., Albrektsen, G., Qvarnstrøm, U. (2003): Associations between psychosocial factors and happiness among school adolescents. *International Journal of Nursing Practice* 9. 166-175.
30. Nelson, S. K., Kurtz, J. L., Lyubomirsky, S. (2014): What psychological science knows about achieving happiness. U: S. J. Lynn, W. O'Donohue, S. Lilienfeld (ur.), *Better, stronger, wiser: Psychological science and well-being*. New York: Sage. 250-271. Preuzeto 03.09.2014 s: <http://sonjalyubomirsky.com/files/2012/09/Nelson-Kurtz-Lyubomirsky-in-press1.pdf>.
31. Proctor, C.L., Linley, P.A., Maltby, J. (2009): Youth Life Satisfaction: A Review of Literature. *Jornal of Happiness Studies.* 10.583-630.

32. Rutter, M. (1987): Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*. 57 (3). 316-331.
33. Sastre, M.T.M., Ferriere, G. (2000): Family „Decline“ and the Subjective Wellbeing of Adolescents. *Social Indicators Research*. 49 (1).69-82.
34. Sabol, J. (2005): Osobine ličnosti i osnovne psihološke potrebe kao prediktori zadovoljstva životom. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
35. Schnittker, J. (2008): Happiness and Success: Genes, Families, and the Psychological Effects of Socioeconomic Position and Social Support. *American Journal of Sociology*. 114. 233–259.
36. Schwarz, N., Strack, F. (1991): Evaluating one's life: a judgment model of subjective well-being. U: Strack, F., Argyle, M., Schwarz, N. (ur.), *Subjective well-being: An interdisciplinary perspective*. Elmsford, NY, US: Pergamon Press. 27-48.
37. Tabachnick, B.G., Fidell, L.S (2007): *Using Multivariate Statistics*. New York, Pearson.
38. Tadić, M. (2010): Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti. *Društvena istraživanja*. 1-2(105-106). 117-136.
39. Tadić, M. (2011): Što mjerimo kad mjerimo sreću? Metodološki izazovi istraživanja sreće. *Društvena istraživanja*. 2 (112). 317-336.
40. Zautra, A. J., Affleck, G. G., Tennen, H., Reich, J. W., Davis, M. C. (2005): Dynamic approaches to emotions and stress in everyday life: Bolger and Zuckerman reloaded with positive as well as negative affects. *Journal of Personality*. 73 (6). 1511–1538.
41. Werner, E.E. (2011): Protective factors and individual resilience. U: Shonkoff, J.P., Meisels, S.J. (ur.) *Handbook of Early Childhood Intervention*, Cambridge University Press. Preuzeto 05.05.2014 s <http://www.healthychild.ucla.edu/wp/pdf/Session2Chapter6ProtectiveFactorsIndividualResilience.pdf>.
42. Windle, G. (2011): What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*. 21. 152 – 169.
43. White, Tiffany, N. (2009): The influence of perceived social support from parents, classmates, and teachers on early adolescents' mental health. *Graduate School Theses and Dissertations*. Preuzeto 03.06.2014 s <http://scholarcommons.usf.edu/etd/82>.